

Grad Klevevž, preden so ga maja 1942 požgali partizani

Klevevž – lepota in uničenje

V. M.

Občina Šmarješke Toplice je izdala zbornik z naslovom *Klevevž* in podnaslovom *Biser narave z bogato zgodovino*. V njem je prikazan grad, ki so ga požgali med komunistično revolucijo, in naravne znamenitosti na tem območju.

Dolina Krke velja za dolino gradov in nekaj podobnega bi lahko trdili tudi za njene pritoke, med katere sodita dva potoka iz občine Šmarješke Toplice: Radulja in Toplica. Ob Toplici sta bila že v srednjem veku opuščeni grad Štrlek, svojevrstna »črna gradnja« tistega časa nad izviri Šmarjeških toplic, in Šuta ali Strelac nad Dolenjo vasjo, ki je pogorel med zadnjo svetovno vojno. Z grajskim gospodarstvom so bila povezana tudi gospodarska poslopja v dolini Jezero, kjer je zdaj črpališče za novomeški vodovod. Oba gradova sta nastala na južnem oziroma jugovzhodnem obrobju razmeroma velikega klevevškega gospostva. To je imelo svoje središče v gradu Klevevž, ki stoji

ob Radulji, ko se ta prebije iz štatemberške doline skozi sotesko pod Homom na nekoliko močvirnato ravnino kak kilometer severno od Šmarjete, ki jo potok namaka in občasno poplavlja vse do izliva v Krko.

Pomen prostora Današnji obiskovalec slovenske grajske arhitekture bo težko razumel, zakaj domačini dajejo takšen pomen gradu, ki je po partizanskem požigu leta 1942 izginil z obličja zemlje in ko njegov pomen in vlogo v tukajšnjem prostoru dajejo slutiti le še mogočna gospodarska poslopja. Odgovor je pravzaprav preprost. Grad Klevevž je kraljeval nad svetom, ki je bil obljuden že v kameni dobi, o čemer govorijo najdbe v kraških

jamah v dolini pod njim. Grad je nastal po volji freisinških, to je današnjih münchenskih škofov in je tako predstavljal tudi neposreden stik z Evropo; dajal je torej evropskost tukajšnjemu svetu in ljudem, bil pa je tudi gospodarsko-upravno središče ozemlja, ki je v preteklosti pomenilo veliko več kot danes.

Od škofov do komunistov

Kaj je tako pomembne gospode, kot so bili freisinški, pripeljalo v ta del Dolenjske, ni skrivnost. Predniki današnjih münchenskih škofov so imeli na slovenskem ozemlju obsežna posestva od Istre do Koroške, najpomembnejše pa je bilo Škofja Loka, ki je bila največja strnjena fevdalna posest pri nas.

Cesar je tukajšnje ozemlje podaril freisinškim škofom zato, ker ima strateško lego. Na to opozarja tudi arheološko gradišče Gradec z ostanki najstarejše krščanske cerkve daleč naokoli in tudi drugimi bogatimi najdbami. Vabljuje so bile tudi vinske gorice, na kar kaže posebna skrb, ki jo je zemljiško gospostvo namenjalo kostanjevemu gozdu v Kostanovljah.

Dodano vrednost klevevškemu gradu dajejo tudi drugi njegovi občasni ali dolgotrajnejši lastniki, pa naj bodo to Ogri oz. kralj Matjaž v 15. stol. ali stiški in kostanjeviški cistercijani, vodilni kulturni ustanovi srednjeveške Dolenjske. Največja kulturna dragocenost današnje občine Šmarješke Toplice je ve-

lika baročna slika križanja, ki visi v desni stranski ladji šmarješke župne cerkve. Izhaja iz Slap, podružnične Marijine cerkve, ki so jo v neposredni bližini cerkve zgradili tukajšnji graščaki.

»Sodišče« in morišče V gradu oziroma njegovih stavbah je med drugo svetovno vojno delovalo »znamenito« partizansko »sodišče«. Med njegovimi »sodniki« (oz. morilci) je bil zloglasni Žan More, slovenski javnosti znan kot krut zasliševalec na dachauskih procesih. Mnoge domačine so od tod odgnali v smrt. Poleg manjših skupinskih grobišč so nastala tudi prikrita posamična. Klevevško ozemlje je delilo slovensko usodo tako v dobrem kot slabem in žal tudi najgrozovitejšem. Vsekakor je Klevevž s svojo okolico glede na vlogo v zgodovini najpomembnejši element kulturne dediščine občine Šmarješke Toplice. V gospodarskem in političnem pogledu mu je bilo vse podrejeno tako kot župniji Bela Cerkev v verskem.

Jombarti in Ulmi Naj tu omenimo le zadnje lastnike. Po razpustitvi stiškega samostana za časa Jožefa II. je gospostvo leta 1794 prešlo v okvir verskega zaklada (fonda ali sklada), ki ga je leta 1807 prodal na dražbi Francu Schweigerju pl. Lerchenfeldu, ki je pred tem postal tudi lastnik gospostva Zbure. Kupec Klevevža je imel sedem otrok, slovele so hčere, ki so leta 1818 za dediča izbrale najstarejšega sina Antona. Izbira je morala biti finančno zelo zahtevna in edini dedič je verjetno nujno potreboval denar za izplačila dot oziroma dednih deležev. Tudi sicer so bila tedaj in že poprej zemljiška gospostva v finančnih težavah in običajno zelo zadolžena. Janez Trdina omenja, da je bil dedič tudi strasten kvartopirec, zaradi česar se je zelo zadolžil. Zato je gospostvo prodal prek loterije. Ustanova, ki se je z njo ukvarjala, je nepremičnino izplačevala v gotovini in leta 1823 je Klevevž in Zbure na loteriji zadel Ludvik Jožef Jombart, ki je postal leta 1825 lastnik. Bil je Francoz iz Sedana. Leta 1857 je posestvi izročil sinu Ludviku Juliju. Od

njega ju je leta 1874 prevzel njegov sin Viktor, in ko je leta 1888 umrl, je obe posestvi zapustil hčeri Viktoriji, ki je morala izplačati sestro Evgenijo (ta se je poročila na Postojnsko). Gabriela je leta 1898 podarila Zbure možu Antonu Ulmu, ki je potem postal tudi lastnik Klevevža.

Posestniki Ulmi Niti Jombarti niti Ulmi niso bili plemiškega rodu. Domnevno so Ulmi, ki so izvirali iz Zavrča pri Borlu, obogateli z zakupom pošte in se tako družbeno povzpeli. Bili so usmerjeni v kmetijstvo in so nekdanje gospostvo, ki je po letu 1848, ko je bil odpravljen fevdalizem, postalo veleposestvo, to je kapitalistični obrat, modernizirali. Zgradili so velike hleve in nekatera gospodarska poslopja, ki jih lahko še danes občudujemo. Pomembnejši kot živinoreja, vinogradništvo in poljedelstvo (današnji sadovnjaki okoli cerkve v Slapah so bile njive) so bili zanje gozdovi, ki so predstavljali dve tretjini veleposestva. Za potrebe žage in drugega gospodarstva so pod gradom, nad mlinom pri izviru termalne vode zgradili celo elektrarno.

Političnega sožitja s slovenskim narodnim gibanjem niso našli in so v tem pogledu živeli

nekoliko odmaknjeno. Slovensko so seveda tako Jombarti kot zlasti Ulmi znali. Po prvi svetovni vojni so morali kmetom na račun agrarne reforme prepustiti okoli 80 hektarjev zemlje. Obdržali so predvsem gozdove. Okoliški kmetje, ki so dobili zemljo, te parcele še danes pogosto imenujejo grajske.

Izselitev Ulmov Nastanka Ljubljanske pokrajine po razpadu Jugoslavije oziroma italijanske oblasti Ulmi lastniki Klevevža niso bili pripravljeni sprejeti. Že med prvo svetovno vojno so se kot avstrijski domoljubi zelo angažirali in nasprotovali zahodnim sosedom. Graščak ali njegov brat je bil v italijanskem vojnem ujetništvu in se je vrnil šele nekaj mesecev po končani vojni. Zato Italijanov niso bili pripravljeni sprejeti za nove gospodarje in so se po določitvi mejne črte med nemškim in italijanskim zasedbenim območjem odločili za prodajo vsega posestva in preselitev v rajh.

Partizanski požig gradu Ulmi so se odselili v začetku maja 1942. Takoj zatem so mogočni grad uničili zublji komunistične revolucije. Kot enega prvih – od več kot sedemdesetih – so ga

Radio VIVA
FM 102.1 99.5 stereo RDS
M. Sobota tel: 02/537-1949

Slave Klavora 1
9000 Murska Sobota
Slovenija
tel.: 02/537 1949
fax.: 02/537 1948
GSM: 041/34 66 46
GSM: 031/34 51 51
<http://www.radio-viva.com>
e-mail: viva@radio-viva.com

požgali partizani. Gorel je dolgo časa, dva do tri tedne. Za požig ni bilo nikakršnih strateških razlogov, kot so jih običajno navajali zagovorniki tovrstnih dejanj, saj je bil grad ob uporabi strelnega orožja neubranljiv. Zažig gradu je treba ocenjevati v luči drugih zažigov gradov (v bližini Stari grad, Otočec, Hmeljnik). V teh dejanjih so partizanski voditelji izvajali revolucijo, obračun s fevdalizmom, ki ga že skoraj sto let ni bilo več. Odločitve o teh zločinskih dejanjih so v ►

Danes je kraj, kjer je stal grad, povsem zaraščen.

Grajsko dvorišče (pred uničenjem)

► partizanskih vrstah sprejemali meščanski otroci, kmetje pa so taka dejanja obsojali, saj so ne glede na odnose z veleposestniki v uničevanju premoženja videli samo vandalizem. Trditev, da se je ob zažigu gradov sproščal prasrd kmetov do nekdanjih fevdalcev, ni bila samo laž, ampak literarna in ideološka fikcija ljudi, ki so poznali vsakdanje, zlasti pa kmečko življenje le iz knjig. Posestvo so partizani z »agrarno reformo«¹ potem razdelili med kmete, po vojni pa so jim

razdeljeno zemljo spet zaplenili, takrat za potrebe zadrug.

Kleevška zaraščenost Danes je na vzpetini, kjer je dolga stoletja stalo grajsko poslopje, vse zaraščeno; le pozimi, ko ni rastlinja, na robovih lahko opazimo skromne sledove nekdanjih zidov. Na nekdanji izjemno lepi Kleevž ter njegove najemnike in lastnike poleg gospodarskih poslopij spominja zlasti Marijina cerkev v Slapah. V njej so pokopani tudi nekateri člani grajskih družin, na tamkaj-

Vhod v kleevško kapelo (pred uničenjem)

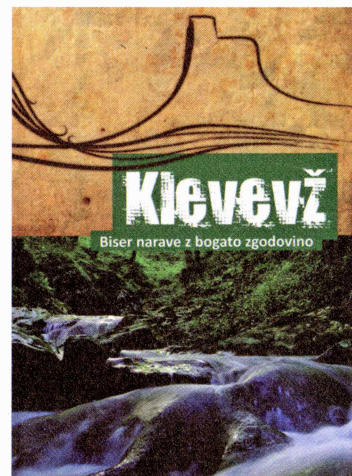
šnjem pokopališču pa Jombarti in Ulmi. Ti za grobove tudi skrbijo jih vsako leto obiskujejo.

Osvetlitev gradu in okolice

Območje, kjer je do komunistične revolucije stal grad Kleevž, ni bogato le po naselitveni zgodovini, ampak je pravi naravni biser. Pod vzpetinico, na kateri je stal grad,

Razvaline gradu Kleevž po vojni

Grobovi zadnjih grajskih lastnikov Jombartov
in Ulmov ob cerkvi v Slapah

Grajska cerkev Karmelske matere božje na Slapah

sta kar dve podzemni jami, še bolj pa je naravno znamenita klevevska soteska, po kateri se potok Radulja prek slapičev prebija v dolinico pod gradom, in toplotni izviri. Da bi to območje znanstveno ovrednotili, so se na Občini Šmarješke Toplice odločili pripraviti zbornik, v katerem so znanstveniki različnih strok opisali zgodovino

in naravno okolje. Prispevkov je enajst. Najprej je Rajko Pavlovec prikazal geološko zgradbo okolice Klevevža, Andrej Hudoklin pa Klevevske jame. Dušan Klenovšek se je lotil prikaza rastlinskega in živalskega sveta tega območja, Janez Božič pa piše o gozdovih. Ivan Stopar in Stane Granda sta osvetlila zgodovino gradu in njihovih lastnikov ter uničenje med revolucijo. O nagrobnikih klevevških graščakov na pokopališču v Slapah piše Marinka Dražumerič, najnovejšega obdobja, usode grajskega posestva v obdobju od leta 1945 do 2008, pa se je lotila urednica zbornika Majda Pungerčar. Jožica Dolenšek je zbrala spomine na zadnje lastnike gradu, Bojana Medle in Miha Gorenc pa ljudske povedke in verovanja v povezavi z gradom Klevevž. Zbornik je lahko vzorčen primer in spodbuda tudi za druge občine, da bi podobno osvetlile gradove na svojih območjih. **D**

RADIO UNIVOX
107.5 MHz
e-mail: info@univox.si

Zaupanje

Karitas ✱

Spoštovani!

Pred vami so življenjske preizkušnje družin, ki potrebujejo podporo in pomoč. Verjamemo, da nam bo skupaj z vami uspelo njihovo življenje premakniti na bolje.

Pomoč potrebuje petčlanska družina, v kateri je zaposlena samo mati. Oče je zaradi zdravstvenih težav že nekaj let brez službe. Dva fanta se šolata, tretji sin pa je zaradi cerebralne paralize potreben posebne obravnave in pozornosti. Nujno potrebuje rehabilitacijsko opremo, ki ni pokrita iz zavarovanja. Za olajšano gibanje in boljšo mobilnost potrebuje aktivni tricikel, s katerim bi se lahko samostojno gibal v pravih gibalnih vzorcih. Za nakup tricikla družina potrebuje še 1.100 EUR. Spoštovani bralci tednika Demokracija, na vas se obračamo s prošnjo, da jim skupaj pomagamo. Hvala!«

Slovenska Karitas, Kristanova ulica 1, 1000 Ljubljana, TRR: 02140-0015556761, Sklic: 00 500904, Namen: zaupanje. Informacije: 01/300 59 60 ali www.karitas.si/zaupanje

Tednik **DEMOKRACIJA** tudi pri okencih Pošte Slovenije!

POŠTA SLOVENIJE

Objavimo, kar drugi zamolčijo. **ŽE V PRODAJI**